

Miesto histórie vo vývoji kultúrnych vzťahov medzi Československom a Talianskom v rokoch 1948 - 1989

IVAN A. PETRANSKÝ

The Place of History in the Development of Cultural Relations between Czechoslovakia and Italy between 1948 and 1989

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2024.15.1.37-58>

ABSTRACT: The topic of the article is the place of history in the development of cultural relations between Czechoslovakia and Italy between 1948 and 1989. Cultural relations are an inseparable part of bilateral relations between countries, and this is true in the case of the complicated relations between Czechoslovakia and Italy in the period from the rise of the communist regime in Czechoslovakia in 1948 to its demise in 1989. History, in its various forms, also had an indispensable place in these relations. This was due to the general fact that the regime in Czechoslovakia used historical themes and adapted their content as part of its promotional action not only for its own population but also in international relations. It was also due to the specific features of the historical development of the two countries and a number of common features. This paper deals with the wide range of traces that the question of history has left in Czechoslovak-Italian relations. First, it concerns the question of historical scientific research carried out by Slovak and Czech scholars (historians or archivists) in Italy based on a cultural interstate agreement, an agreement between academies of sciences or outside the framework of agreements, and the formal and informal relations between professional historians of both countries. Another aspect examined is the place of historical themes in cultural, popularization and propaganda activities in the form of films, lectures, exhibitions, museums, celebrations.

Keywords: Czechoslovak-Italian Relations, Cultural Relations, History, Historical Research in Italy.

Úvod

Kultúrne vzťahy sú nerozlučnou časťou dvojstranných vzťahov medzi jednotlivými krajinami a platí to aj v prípade komplikovaných vzťahov medzi komunistickým Československom a Talianskom v období rokov 1948 - 1989. Vo všeobecnosti išlo z hľadiska československo-talianskych kultúrnych vzťahov prakticky vo veľkej väčšine o vzťahy česko-talianske, a to ako z hľadiska tematiky a interpretácie, tak aj inštitucionálneho a personálneho krytia. Po roku 1948 to platilo obdobne ako predtým (v medzivojnovom období i v rokoch 1945 - 1948), postupne sa však slovenský podiel posilňoval, zreteľnejšie po federalizácii štátu. V rámci kultúrnych vzťahov

mala svoje nezastupiteľné miesto aj história. Dané to bolo jednak všeobecnou skutočnosťou, že režim v Československu využíval historické témy ako súčasť svojho propagačného pôsobenia nielen na vlastných obyvateľoch, ale aj v medzinárodných vzťahoch, jednak konkrétnymi špecifikami historického vývoja týchto dvoch krajín a viacerými styčnými bodmi, ktoré bolo možné v rámci neho identifikovať. Tento príspevok sa zaoberá širokým spektrom stôp, ktoré história v československo-talianskych vzťahoch zanechala: historickým vedeckým výskumom a vzťahmi medzi profesionálnymi historikmi i históriou ako súčasťou kultúrnych, osvetových i propagandistických aktivít v podobe výstav, osláv výročí, múzejnej činnosti, filmov či prednášok. Pri časovom vymedzení témy bol rok 1948 ako spodná hranica vybraný napriek tomu, že z hľadiska slovenských a českých dejín nejde o medzník takého významu ako rok 1945, a platí to aj pri medzinárodných otázkach. Pre skúmanie vzťahov medzi Československom a Talianskom sme ho však zvolili ako dôležitý moment, pričom sme zohľadnili nielen dianie v Československu v roku 1948, ale aj dôsledky zmien na talianskej politickej scéne v roku 1947 (koniec pôsobenia komunistov vo vláde). Rok 1989 bol prirodzene vybraný ako medzník, ktorý jednoznačne uzatváral jednu a otváral viditeľne odlišnú etapu vzťahov medzi Československom a Talianskom.

Príspevok sa zameriava na skúmanie vzťahov medzi dvomi štátmi (Československo a Taliansko). V rámci širšieho kontextu s touto problematikou do istej miery súvisia aktivity slovenského exilu v talianskom a vatikánskom prostredí, ktoré mali okrem politického a cirkevného aj svoj špecifický kultúrny rozmer. Z hľadiska histórie sa to prezentovalo vedeckou činnosťou slovenských historikov pôsobiacich v Taliansku, predovšetkým z radov kňazov (napríklad Milan S. Ďurica, Michal Lacko, Štefan Náhalka), ale aj výsledkami aktivít inštitúcií, ako bolo Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda v Ríme, Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme či vedecká rímska pobočka Slovenského ústavu sídliaceho v Clevelande, ktorá vydávala vedeckú ročenku v svetových jazykoch *Slovak Studies*. Vzhľadom na komplexnosť problematiky slovenského exilu v Taliansku a potrebu osobitného prístupu k jej výskumu sa príspevok na túto tému bližšie nekoncentruje.

Situácia do konca päťdesiatych rokov

Vzťahy medzi Československom a Talianskom v rokoch 1948 - 1989 sa rozvíjali na pozadí geopolitického vývoja vo svete, kde základnou konštantou bola jeho bipolarita, pričom sa tieto krajiny ocitli na opačných stranách železnej opony. To vytváralo základný rámec pre medzištátne vzťahy. Tie však boli okrem globálneho vývoja ovplyvňované aj konkrétnym dianím na talianskej i československej politickej scéne a do určitej miery i formami pôsobenia jednotlivých osobností reprezentujúcich krajiny v diplomatických vzťahoch - predovšetkým titulárov v Ríme a Prahe. Celkovo na vzťahy vplývala špecifickosť talianskej politickej situácie, kde najsilnejšou a dlhodobo vládnuou stranou bola kresťanská demokracia, druhou najpopulárnejšou stranou však boli komunisti, tešiaci sa podpore z krajín sovietskeho bloku, vrátane Československa. Politicky pôsobili v opozícii (istou výnimkou bolo v sedemdesiatych rokoch obdobie „historického kompromisu“, keď komunisti podporovali

vládu kresťanského demokrata Alda Mora). Faktom však je, že hoci v politike mali najväčšiu silu kresťanskí demokrati, komunisti boli v kultúrnom a vo vedeckom prostredí veľmi vplyvní, čo malo dopad aj na kultúrne vzťahy Talianska s krajinami východného bloku, nevynímajúc Československo.

Kultúrne vzťahy sa po druhej svetovej vojne začali postupne rozvíjať. Už v roku 1945 prišlo k dohode o oživení Ústavu talianskej kultúry v Prahe, ktorý počas vojny prestal pôsobiť. V roku 1946 sa obe krajiny dohodli na vzájomnom udeľovaní študijných štipendií. V nasledujúcom roku bol na československé vyslanectvo v Ríme vyslaný kultúrny pridelenec. Postupne sa v Taliansku objavovalo čoraz viac československých kultúrnych aktivít a platilo to aj naopak. Tieto styky pokračovali aj v nasledujúcom období, negatívne však na ne pôsobilo rýchle ochladenie politických vzťahov medzi Československom a Talianskom.¹

To prišlo po diani v rokoch 1947 – 1948. V roku 1951 talianska vláda zrušila svoj konzulát v Bratislave.² Malo to súvislosť s centralizáciou československého štátu a s úsilím režimu o eliminovanie postavenia Slovenska voči zahraničiu. Na žiadosť Talianska zas československá vláda zrušila svoj konzulát v Miláne. Tento vývoj sa odrážal v kultúrnych stykoch, do ktorých patrili aj vedecké aktivity. Tieto vzťahy sa ocitli na minime. V roku 1948 talianska strana odvolala dohodu o recipročnej výmene vysokoškolských štipendistov.³ Po roku 1948 československá vláda prestala poskytovať financie na činnosť Ústavu talianskej kultúry v Prahe a spolupracovať s ním.⁴ Na začiatku päťdesiatych rokov zanikol. Ani Československo nemalo na území Talianska žiadnu kultúrnu inštitúciu, keď snahy o obnovenie Československého historického ústavu v Ríme, ktorý existoval medzi vojnami, sa po roku 1945 nepodarilo úplne naplniť a po roku 1948 postupne zanikol. Československo sa však mohlo v kultúrnej oblasti oprieť aspoň o stykovú spoločnosť – Taliansku spoločnosť pre kultúrne vzťahy s Československom, ktorá bola riadená talianskymi komunistami a usmerňovaná i dotovaná československou vládou. Jej vznik presadzovali československé orgány už v roku 1950, vtedy však ešte u talianskych komunistov s touto myšlienkou neuspeli predovšetkým kvôli jej personálnej náročnosti.⁵ Spoločnosť sa napokon vytvorila v roku 1953. Prvé roky jej činnosti neboli uspokojivé z dôvodu slabého finančného zabezpečenia, no i nedostatočnej iniciatívy zo strany jej predstaviteľov, a tak na pražskom ministerstve zahraničných vecí dokonca zvažovali ukončenie jej existencie.⁶ Postupne sa však spoločnosť stala aktívnym a efektívnym

¹ Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha (ďalej A MZV ČR), fond (ďalej f.) Teritoriální odbor – obyčejné spisy Itálie (ďalej TO – O Itálie) 1945 – 1959, škatuľa číslo (ďalej šk. č.) 1. Dokument o československo-talianskych kultúrnych stykoch.

² O zatvorení talianskeho konzulátu v Bratislave pozri ŠPILKA, Jozef. The Slovak Question and political situation in Slovakia from the perspective of Italian diplomacy at the turn of the 1940s and 1950s. In *Slovak Studies*, 2021, roč. 7, č. 1 – 2, s. 93 – 97.

³ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1945 – 1959, šk. č. 1. Dokument o československo-talianskych kultúrnych stykoch.

⁴ A MZV ČR, f. Teritoriální odbor – tajné spisy Itálie (ďalej TO – T Itálie) 1955 – 1959, šk. č. 5. List MIO MZV, 24. 3. 1950.

⁵ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1945 – 1959, šk. č. 9. List MIO vyslanectvu v Ríme, 29. 1. 1952.

⁶ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1945 – 1959, šk. č. 9. Hospodársko-politické a kultúrne styky s Talianskom, október 1957.

nástrojom na presadzovanie československej komunistickej propagandy v talianskom prostredí. Pre svoje aktivity dostala v Ríme priestory na Via Crescenzo, ktoré pôvodne slúžili Československému historickému ústavu v Ríme.⁷ Celkovo Československo malo záujem o svoju kultúrnu prezentáciu v Taliansku, ktorú sa snažilo využiť ako jeden z nástrojov šírenia komunistickej propagandy. Naopak, Taliansko sa spočiatku snažilo toto ideologické prenikanie na vlastné územie brzdiť a samo výraznejší záujem prezentovať sa v Československu neprejavovalo.

Československo-talianske kultúrne vzťahy sa začali do istej miery zintenzívňovať v druhej polovici päťdesiatych rokov, a to ako v oblasti umenia, tak aj školstva a vedy. Väčšiu iniciatívu prejavovala československá strana. Za najúspešnejšie považovala jej diplomacia akcie v oblasti hudobných vystúpení v Taliansku.⁸ Z hľadiska vzťahov v oblasti humanitných vied a osobitne histórie a prezentácie výsledkov historického výskumu v Taliansku sa v tomto období objavovali občasnú cesty československých odborníkov na vedecké kongresy a konferencie. Ku krátkodobému vyostreniu československo-talianskych vzťahov prišlo v roku 1958 a prejavilo sa to aj v oblasti kultúrnych a vedeckých vzťahov. Súviselo to s rozhlasovým vysielaním v taliančine *Oggi in Italia*, ktoré od roku 1951 z Prahy šírilo v talianskom prostredí komunistickú propagandu (po obsahovej stránke ho pripravovali talianski komunisti), na taliansku vládu dlhodobo pôsobilo ako červené súkno a bolo najvýraznejšou špecifickou prekážkou rozvoja vzťahov. Po tom, ako v marci 1958 Taliansko požiadalo Československo (nie po prvý raz) o zastavenie tohto vysielania a neuspelo, uskutočnilo kroky, ktorými boli paralyzované dvojstranné vzťahy s výnimkou hospodárskych. Okrem iného Taliansko zintenzívnilo využívanie osvedčeného nástroja - odmietania vydávania vstupných víz československým občanom, a to aj účastníkom medzinárodných vedeckých kongresov.⁹

Oživenie v šesťdesiatych rokoch

Na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov napätie opadlo. Následné upokojenie a vzostup vzájomných vzťahov bol v súlade s postupnou celkovou zmenou prístupu talianskej diplomacie k štátom pod sovietskym vplyvom, čo malo svoje širšie súvislosti v medzinárodno-politickom vývoji. Skončili sa obštrukcie Talianov pri vydávaní víz a začala sa objavovať ich výraznejšia iniciatíva v oblasti kultúrnych vzťahov. Prejavovala sa okrem úvah o obnovení Ústavu talianskej kultúry v Prahe aj prezentáciou myšlienok o uzatvorení kultúrnej dohody medzi oboma krajinami. Talianska strana už v predchádzajúcich rokoch naznačovala, že by bolo možné o uzavretí takejto dohody uvažovať, v roku 1959 však túto otázku nastoľovala

⁷ MARSINA, Richard. Výskumy vo Vatikánskom archíve a pokusy o založenie Slovenského historického ústavu v Ríme do roku 1995. In DOBROTKOVÁ, Marta - KOHÚTOVÁ, Mária (eds.). *Slovensko a Svätá stolica*. Trnava : Slovenský historický ústav v Ríme; Trnavská univerzita, 2008, s. 15 - 16. Po rozdelení Česko-Slovenska sa tieto priestory ako majetok Českej republiky stali sídlom českého veľvyslanectva pri Svätej stolici. Pozri HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 641 - 642.

⁸ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1955 - 1959, šk. č. 1. Návrh na ďalší postup vo vzťahoch medzi ČSR a Talianskom, 20. 1. 1959.

⁹ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1955 - 1959, šk. č. 1. Návrh na ďalší postup vo vzťahoch medzi ČSR a Talianskom, 20. 1. 1959.

ešte výraznejšie. Československo k nej v tom čase pristupovalo rezervovane, keďže daný stav, spočívajúci v prevahe československých kultúrnych aktivít v Taliansku nad talianskymi aktivitami v Československu, považovalo za výhodný. Nad uzavretím kultúrnej dohody bola československá zahraničná politika ochotná uvažovať za predpokladu, že by nerozširovala talianske aktivity, a naopak, nebrzdila dovtedajšie aktivity Československa voči Taliansku.¹⁰ Československú pozíciu výstižne charakterizovala správa o stave stykov s Talianskom, ktorá vznikla na ministerstve zahraničných vecí v roku 1961: „*Uzavretie kultúrnej dohody by síce mohlo mať pri prípadnom ochladení stykov dočasne kladný účinok, avšak nutne by viedlo k strate súčasnej prevahy našich akcií nad talianskymi a mohlo by i uľahčiť taliansku ideologickú diverziu.*“¹¹ Myšlienka kultúrnej dohody, hoci neodmietnutá, tak zostala na ďalšie roky v dôsledku neexistencie reálneho záujmu z československej strany paralyzovaná.

Zmena v československo-talianskych vzťahoch mala v šesťdesiatych rokoch výrazný odraz aj v kultúrnej výmene a zasiahla i oblasť histórie. Tá mala svoje miesto v jednotlivých kultúrnych podujatiach, pričom československou snahou pri kultúrnych vzťahoch bolo, ako uvádzala koncepcia kultúrnych stykov s Talianskom, vypracovaná ministerstvom školstva a kultúry a schválená kolégiom ministerstva zahraničných vecí vo februári 1961, poukazovať „*na spoločné historické stránky, partizánske boje za druhej svetovej vojny a i.*“¹² Dokument Vojenského historického ústavu v roku 1962 charakterizoval priesečníky slovenských, českých a talianskych dejín vo vojenskej oblasti: „*Národy ČSSR a Talianskej republiky sa často stretávali – ako dokazuje ich história – na poli kultúrnom, hospodárskom i vojenskom. Zvlášť treba zdôrazniť, že to bol spoločný boj proti habsburskej monarchii v XIX. storočí, ktorý vyvolal vznik vzájomných sympatií a zblížil naše národy. Český ľud má v úcte veľkých synov Talianska, z ktorých mnohí na českej pôde položili životy za slobodu svojej vlasti. Hrdina Garibaldi sa stal priam vzorom pre národnooslobodzovací boj československého ľudu proti Rakúsko-Uhorsku. Talianski bojovníci stáli na strane nášho ľudu v početných partizánskych oddieloch a v Slovenskom národnom povstaní v roku 1944. Aj Česi a Slováci pokropili mnohokrát v histórii svojou krvou taliansku pôdu. Najslávnejšiu kapitolu vpísal československý a taliansky ľud spoločne v rokoch 1917 – 1918, keď bok po boku bojovali československí a talianski vojaci proti Rakúsko-Uhorsku. Doss Alto a Piava – to sú mená, ktoré budú patriť vždy k československým i talianskym bojovým tradíciám.*“¹³

Okrem československých úradov mala dôležitú úlohu pri realizácii akcií v talianskom prostredí čoraz aktívnejšia spoločnosť pre kultúrne vzťahy s Československom, ako aj početné centrá pre kultúrne kontakty so zahraničím, ktoré pôsobili v jednotlivých talianskych regiónoch a talianski komunisti v rámci nich propagovali krajiny sovietskeho bloku. Československo pre svoje zámery dokázalo využívať aj

¹⁰ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1955 – 1959, šk. č. 1. Československo-talianske vzťahy – informácia pre kolégium.

¹¹ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 1. Správa o stave stykov s Talianskom, jún 1961.

¹² A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 2. Koncepcia kultúrnych stykov s Talianskom, február 1961.

¹³ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1960 – 1964, šk. č. 7. Odovzdávací protokol československej expozície v Historickom vojnovom múzeu v Roverete, 22. 6. 1962.

spoluprácu tých miestnych orgánov, ktoré boli ovládané ľavicovými silami. Takéto zázemie vytváralo dobré predpoklady na široký rozsah akcií po celom Taliansku, či už išlo o aktivity v oblasti umenia (hudba, výtvarné umenie, film, divadlo), alebo najrôznejšie výstavy, prednášky, besedy. História v nich mala svoje nezastupiteľné miesto.

Zásadnou témou, ktorá mala zapôsobiť na taliansku verejnosť, boli dejiny nacistických perzekúcií a protinacistického odboja. Motivácia, pre ktorú tlačilo pražské mocenské ústredie tento okruh tém do popredia, nebola kultúrna ani akademická, ale čisto ideologicko-politická. Súvisela s postupom proti Nemeckej spolkovej republike v rámci boja proti „západonemeckému revanšizmu“. Na presadzovaní tejto širokej medzinárodne realizovanej koncepcie sa aktívne podieľali aj štátno-bezpečnostné zložky. Pripomínanie si takýchto tém v Taliansku tak bolo len malým kúskom veľkej mozaiky. Rezonovali pribežne, no najmä pri príležitosti okrúhlych výročí, akými bolo 20. výročie vypálenia obce Lidice v roku 1962 (a 25. výročie v roku 1967), 25. výročie mníchovskej konferencie v roku 1963 alebo o rok neskôr 20. výročie konca druhej svetovej vojny.

Jedným z takýchto historických výročí, ktoré mala Československo záujem propagácie zúročiť v talianskom prostredí, bolo 20. výročie SNP v roku 1964. Bolo vnímané ako prvá fáza osláv dvadsiateho výročia „oslobodenia ČSSR“. Veľvyslanectvo v Ríme malo za úlohu zabezpečiť v Taliansku propagačnú kampaň o SNP, pričom podľa pokynov z ministerstva zahraničných vecí malo pozornosť sústrediť predovšetkým na juh krajiny a ostrovy.¹⁴ Okrem tejto kampane si veľvyslanectvo v Ríme pripomenulo výročie večierkom, na ktorom sa zúčastnilo takmer sto osôb a bol spojený s premietnutím dokumentárneho filmu.¹⁵ Súčasťou propagácie povstaleckej histórie mala byť aj výstava, ktorú pri tejto príležitosti pre zahraničie pripravila Slovenská národná rada. Do Talianska bola odoslaná na začiatku augusta 1964 a Povereníctvo SNR pre školstvo a kultúru malo záujem, aby bola otvorená v predvečer výročia. Ako odborný sprievodca výstavou mal do Talianska pricestovať Samuel Faltán z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied.¹⁶ Tento plán sa nepodarilo realizovať, keďže prišlo k viacerým komunikačným a organizačným nedorozumeniam medzi rímskym zastupiteľským úradom a štátnymi inštitúciami v Československu. Napokon ani v auguste, ani v neskoršom jesennom termíne výstava, na príprave ktorej spolupracovala styková spoločnosť, verejnosti sprístupnená nebola a Faltán do Ríma nepricestoval. Z pohľadu veľvyslanectva však výraznejšia škoda nevznikla. Ako informovalo v októbri 1964 pražské ústredie, „*vzhľadom na administratívne voľby v Taliansku prišlo zo 45 miest, kam spoločnosť výstavu ponúkla, zásadné zamietnutie prijatia ako výstavy, tak s. Faltána, takže netreba oplakávať chyby, ktorých sa zložky ČSSR v tejto súvislosti dopustili*“.¹⁷

Pokiaľ išlo o výstavy na historické témy, v šesťdesiatych rokoch sa napríklad dlhodobo na početných miestach v Taliansku s úspechom konala putovná výstava

¹⁴ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1960 - 1964, šk. č. 3. List MZV veľvyslanectvu v Ríme, máj 1964.

¹⁵ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1960 - 1964, šk. č. 3. Telegram veľvyslanectva v Ríme MZV, 2. 9. 1964.

¹⁶ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1960 - 1964, šk. č. 3. List Povereníctva SNR pre školstvo a kultúru veľvyslanectvu v Ríme, 11. 8. 1964.

¹⁷ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1960 - 1964, šk. č. 3. List veľvyslanectva v Ríme MZV, 21. 10. 1964.

kresieb židovských detí v Terezíne. Styková spoločnosť v súvislosti s tým vydala aj publikáciu s kresbami a básňami týchto detí. Československá diplomacia hodnotila ideologický dopad týchto aktivít vysoko. V jednom z hodnotení stykov s Talianskom z júla 1963 sa uvádzalo: „*Publikácia spolu s výstavou je dobrým propagačným prostriedkom v práci stykovej spoločnosti a je vhodne využívaná v boji proti revanšizmu.*“¹⁸ O kresbách bol s pomocou československého veľvyslanectva v Ríme natočený aj taliansky dokument.¹⁹ Po Taliansku putovali aj ďalšie výstavy s historickými témami, či už išlo o výstavu o Lidiciach, alebo, v prípade starších dejín, výstava o Janovi Amosovi Komenskom.²⁰

Na začiatku šesťdesiatych rokov sa v Historickom vojnovom múzeu v Roverete v Tridentisku (Trentino) realizovala obnova časti múzea venovanej česko-slovenskej účasti v prvej svetovej vojne. Československá sála tam vznikla po prvej svetovej vojne a neprešla odvtedy zmenou. O doplnení a obnovení tejto expozície rokovali s riaditeľom múzea zástupcovia vyslanectva (vojenský pridelenec a kultúrny atašé) v júni 1960, keď sa v tomto meste zúčastnili na medzinárodnej mierovej manifestácii *Zvon padlých*. Informovali o tom následne ministerstvo národnej obrany i riaditeľa Historického ústavu ČSAV Josefa Maceka, s ktorým bola vec prerokovaná počas jeho štúdia v Ríme v novembri 1960.²¹ Motiváciou československého vyslanectva nebolo len dať modernejšiu a atraktívnejšiu tvár štyridsať rokov starej zanedbanej expozícii, ale ju pri tejto príležitosti aj patrične ideologicky prispôbiť aktuálnemu pohľadu komunistického režimu na moderné dejiny. Cieľom bolo zmeniť dovtedajší charakter výstavy („masarykovsko-legionárska legenda“), vykresliť účasť Slovákov a Čechov v prvej svetovej vojne ako boj prostých ľudí o samostatnosť doma a v zahraničí a prepojiť to zároveň s prezentáciou odboja počas druhej svetovej vojny. Muselo sa to však pripraviť citlivo, keďže vedenie múzea dávalo najavo potrebu apolitického prístupu.²² Na základe následných rokovaní, počas ktorých sa v odbornej aj politickej rovine hľadali obsahové kompromisy, pripravil novú expozíciu Vojenský historický ústav v Prahe, konkrétne jeho vojenské múzeum. Realizovala sa v roku 1962 a bola odovzdaná ako dar československej vlády Talianskej republike. Ako sa uvádzalo v odovzdávacom protokole, „*Československá socialistická republika darom svojej expozície Historickému vojnovému múzeu v Roverete chce preukázať, že si váži pamiatku spoločného boja československo-talianskeho, boja, ktorý položil základy pre ďalšie priateľské vzťahy oboch štátov.*“²³

Historické témy mali svoje miesto aj v československých filmoch, ktoré sa prezentovali na početných filmových festivaloch, v komerčnej distribúcii, v televíznom vysielaní, ale aj formou požičiavania rôznym organizáciám v talianskych regiónoch. Osobitné postavenie z hľadiska prezentovania historickej problematiky mali filmy

¹⁸ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1960 – 1964, šk. č. 5. Stručné hodnotenie kultúrnych, školských, vedeckých a športových stykov s Talianskom v 2. štvrtroku 1963, 5. 7. 1963.

¹⁹ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 7. Predbežné hodnotenie plánu činnosti ZÚ v 1. polroku 1964, 4. 6. 1964.

²⁰ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 6. Činnosť stykovej spoločnosti v 1. polroku 1962, 14. 8. 1962.

²¹ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 6. Kultúrna správa za rok 1960, 30. 1. 1961.

²² A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1960 – 1964, šk. č. 7. List vyslanectva v Ríme MZV, 19. 12. 1960.

²³ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1960 – 1964, šk. č. 7. Odovzdávací protokol československej expozície v Historickom vojnovom múzeu v Roverete, 22. 6. 1962.

venujúce sa protinacistickým témam. Tie sa československá propaganda snažila ideologicky využiť v rámci boja proti „západonemeckému revanšizmu“. V roku 1960 sa do talianskych kín dostal československý film z obdobia druhej svetovej vojny *Romeo, Julie a tma*, nakrútený v predchádzajúcom roku Jiřím Weissom. Tento film, spolu s ďalším filmom z vojnového obdobia *Vyšší princip* (1960) od Jiřiho Krejčíka, bol v lete 1960 premietnutý (mimo súťaže) aj na 21. medzinárodnom filmovom festivale v Benátkach. Film *Romeo, Julie a tma* však celkovo v Taliansku, napriek svojim nesporným umeleckým kvalitám, v tomto čase ideologickému snaženiu príliš nenapomohol. Záujem oň, podobne ako o iné dovedty premietané československé filmy, nebol vysoký. Napríklad v rímskom kine ho museli pre nezáujem publika prestať premietaf už druhý deň po premiére.²⁴ Postupom času sa záujem Talianov o československé filmy zvyšoval tak, ako v priebehu šesťdesiatych rokov s prichádzajúcimi úspechmi rástlo renomé československej tvorby. V roku 1961 bol do talianskych kín uvedený film Alfréda Radoka *Daleká cesta* z roku 1948, odohrávajúci sa na pozadí protizidovských perzekúcií počas vojny. Československá propaganda si pochvalovala, že spolu s filmom *Vyšší princip* prispel k boju proti „západonemeckému revanšizmu“ a „remilitarizácii“.²⁵ V roku 1963, keď ubehlo dvadsať rokov od popravy Juliusa Fučíka, využilo Československo toto výročie, ktoré sa dalo dobre spojiť s 25. výročím Mnichovskej dohody, na propagáciu prostredníctvom filmu *Reportáž psaná na oprátce* (1961) od Jaroslava Balíka. Premietanie filmu, spojené s prednáškami, sa uskutočnilo na viacerých miestach Talianska.²⁶ V roku 1964 pri príležitosti dvadsiateho výročia SNP bol zas v Ríme na slávnostnom podujatí predstavený film Jána Kadára a Elmara Klosa *Smrt si říká Engelchen* (1963).²⁷ Neskôr o film prejavila záujem aj talianska distribúcia, rovnako ako o ďalší film z vojnového obdobia od tejto režisérkej dvojice – *Obchod na korze* (1965).²⁸

Spolupráca sa v šesťdesiatych rokoch rozširovala aj vo vzdelávacej a vedeckej oblasti. Rozbehlo sa vzájomné udeľovanie štipendií postgraduantom. Na začiatku šesťdesiatych rokov bolo potrebné vo vedeckých vzťahoch vo všeobecnosti začínať takmer od nuly. Ako konštatoval dokument *Perspektívne úlohy našej propagácie do Talianska*, ktorý vznikol na ministerstve zahraničných vecí v roku 1961, situácia na úseku vedeckých stykov bola „v podstate nepríliš utešená“, keďže sa dlhodobou obmedzovala na účasť vedcov z Československa na vedeckých kongresoch v Taliansku, neexistoval však systematicky zostavený plán ich ciest do Talianska za účelom výskumu a nadväzovania kontaktov.²⁹ Československá diplomacia mala záujem, aby jednotlivé vedecké inštitúcie nadväzovali kontakty s talianskymi náprotivkami, vymieňali si literatúru a informácie.³⁰ Zlepšenie v tejto oblasti prebiehalo, hoci podstatne nižším tempom, než by si zastupiteľský úrad v Ríme želan. Hoci zámerom

²⁴ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 6. Kultúrna správa za rok 1960, 30. 1. 1961.

²⁵ A MZV ČR, f. Politické zprávy Řím, 1960 – 1961. Kultúrna správa za 1. polrok 1961, 17. 7. 1961.

²⁶ A MZV ČR, f. Politické zprávy Řím, 1962 – 1965. Činnosť stykovej spoločnosti v 2. polroku 1963, 3. 3. 1964.

²⁷ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 7. Predbežné hodnotenie plnenia plánu ZÚ Rím v 2. polroku 1964, 9. 12. 1964.

²⁸ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Kultúrna správa za 1. polrok 1966, 30. 6. 1966.

²⁹ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 3. Perspektívne úlohy našej propagácie do Talianska, 1961.

³⁰ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1960 – 1964, šk. č. 2. Rozbor možností a potrieb propagácie ČSR do Talianska, 1960.

bolo zlepšiť hlavne situáciu v oblasti ekonomicky kľúčových vedeckých disciplín, postupný rozvoj aktivít sa dotkol aj humanitných vied, vrátane histórie a archeológie. Československá diplomacia aktívne podporovala záujem talianskych historikov o cesty do Československa, predovšetkým tých „pokrokovito orientovaných“. Naopak, vyslaní zástupcovia Československa sa zúčastňovali na medzinárodných vedeckých historických podujatiach v Taliansku, kongresoch či konferenciách, alebo vystupovali na samostatných prednáškach.

Celkovo sa však cestám vedcov z Československa do Talianska stále kládli neraz nezmyselné prekážky. Takou bola napríklad nevyhnutnosť zabezpečiť si pozvanie. V dôsledku toho, ako v júni 1966 konštatoval zastupiteľský úrad v Ríme, prichádzalo na veľvyslanectvo mnoho talianskych občanov s listami od osôb z Československa, kde sa „dožobrávali“ o zaslanie pozvania, aby mohli do Talianska pricestovať. „Často tam čítame aj mená dosť postavených ľudí.“ Veľvyslanectvo zároveň upozornilo na ďalší problém, ktorým boli zlé materiálne podmienky, za ktorých boli vysielaní do cudziny aj špičkoví vedeckí pracovníci prichádzajúci do kontaktu s kultúrnou elitou národa. „Naša veda má v Taliansku dobrý zvuk, je však, bohužiaľ, aj všeobecne známe, že našim vedcom nezostáva ani na taxík, nieto ešte na oplatenie pozvania. Našich vedcov si potom ich talianski partneri rozoberajú ako ‚chudobných príbuzných‘ na obed, večere, ubytovanie, prepravu atď. Objavili sa v tomto smere i narážky v tlači.“³¹ Nešlo o novú situáciu. Historik Antonín Šnejdárka už tri roky predtým po absolvovaní cesty do Talianska dôrazne vyzval: „Zabrániť tomu, aby do Talianska jazdili ľudia bez akýchkoľvek finančných prostriedkov, vybavovať ich úmerne ich potrebám, pretože politické dôsledky každej takejto návštevy sú značné.“³²

Československo-talianska komisia historikov

Významnou udalosťou pri budovaní československo-talianskych vzťahov v oblasti historickej vedy v šesťdesiatych rokoch bolo vytvorenie československo-talianskej komisie historikov. Kroky k naplneniu tejto myšlienky sa uskutočňovali v rokoch 1963 – 1965. Iniciatívu vyvíjal z československej strany najmä Historický ústav ČSAV v Prahe, ktorý sa s podporou československej zahraničnej politiky stal rozhodujúcim odborným garantom procesu vzniku komisie. Otázke sa v ústave venoval hlavne jeho pracovník Antonín Šnejdárka. Dôležitým impulzom bola jeho trojtýždňová cesta do Talianska v októbri a novembri 1963. Jej hlavným cieľom bolo pri príležitosti 25. výročia Mníchovskej dohody predniesť na viacerých miestach prednášku na tému *Mníchov a súčasnosť*. Rokoval s talianskymi odborníkmi a po návrate domov prišiel s iniciatívou, aby vznikol zmiešaný výbor pre vedeckú spoluprácu medzi oboma krajinami zložený z expertov v oblasti histórie, dejín umenia, ekonómie, pedagogiky či filozofie. Jeho úlohou malo byť uskutočňovať porady o spoločných vedeckých aktivitách a vydávať spoločné vedecké a kultúrno-informačné publikácie, pričom by ho rovným dielom financovalo Československo aj Taliansko.³³

³¹ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Kultúrna správa za 1. polrok 1966, 30. 6. 1966.

³² A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1960 – 1964, šk. č. 10. Správa o ceste A. Šnejdárka do Talianska 25. 10. – 14. 11. 1963.

³³ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1960 – 1964, šk. č. 10. Správa o ceste A. Šnejdárka do Talianska 25. 10. – 14. 11. 1963.

Tento pôvodne širší plán sa napokon zúžil na spoluprácu v oblasti histórie. Konkrétna podoba komisie sa ustalovala v priebehu roku 1964. V marci 1964 o tejto otázke Antonín Šnejdárk spolu s historikom Jaroslavom Kladivom rokoval počas svojej ďalšej cesty do Talianska (Rím a Miláno). Na základe početných stretnutí načrtli niekoľko možností postupu. Ako najlepšia možnosť, ku ktorej sa prikláňali aj talianski komunisti, sa javilo, aby koordinátorom talianskej účasti bola Accademia dei Lincei (vedecká akadémia v Ríme) a jej partnerom v ČSSR Československá akadémia vied.³⁴ V tomto duchu prebiehali nasledujúce československo-talianske rokovania. Na jeseň a v zime 1964 sa otázkou zaoberali orgány ČSAV. Na zasadnutí Vedeckého kolégia histórie ČSAV, ktoré sa konalo spolu so zasadnutím Vedeckého kolégia histórie SAV 26. novembra 1964, bol odsúhlasený návrh Historického ústavu ČSAV na zriadenie komisie a jej zloženie.³⁵ Konečné schválenie bolo v rukách prezídia ČSAV. To sa návrhom prvý raz zaoberalo 9. decembra 1964. Prerokovanie však odložilo na základe potreby preskúmať ešte obsah práce komisie a konkretizovať požiadavky na finančné zabezpečenie jej činnosti.³⁶ Na nasledujúcom zasadnutí 23. decembra 1964 už prezídium zriadenie komisie, organizačne pričlenenej k Historickému ústavu ČSAV, schválilo a uložilo Vedeckému kolégiu histórie ČSAV, aby sledovalo jej činnosť.³⁷ Prezídium schválilo aj zloženie sedemčlennej československej sekcie komisie. Jej predsedom sa stal riaditeľ Historického ústavu ČSAV Josef Macek, ktorý sa okrem tém súvisiacich s českými dejinami (obdobie Jagelovcov, husitstvo) vedecky venoval aj talianskej renesancii. Talianske prostredie poznal a s tamojšími vedcami udržiaval kontakty. V šesťdesiatych rokoch Taliansko opakovane navštívil, zúčastňoval sa na odborných podujatiach a bádal, a to aj vo vatikánskych archívoch.³⁸ Tajomníkom československej sekcie komisie sa stal Antonín Šnejdárk a medzi členmi figurovali riaditeľ Ústavu pre teóriu a dejiny umenia ČSAV Jaromír Neumann, Josef Polišínský z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe a Zdeněk Šamberger z Archívnej správy Ministerstva vnútra. Slovenskú historickú vedu zastupovali dvaja riaditelia ústavov Slovenskej akadémie vied – Ľudovít Holotík z Historického ústavu a Marian Váross z Ústavu teórie a dejín umenia.³⁹

Pokiaľ ide o zloženie talianskej sekcie komisie, jej predsedom sa stal Mario Toscano, profesor dejín medzinárodnej politiky na Università La Sapienza di Roma, ktorý bol aj poradcom talianskej vlády v otázkach dejín medzinárodných vzťahov.⁴⁰ Komisia začala so svojou činnosťou v roku 1965. Jej prvé zasadnutie sa uskutočnilo

³⁴ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Správa J. Kladivu a A. Šnejdárka o ceste do Rakúska a Talianska 11. – 20. 3. 1964.

³⁵ Archív Slovenskej akadémie vied, Bratislava (ďalej A SAV), f. Vedecké kolégia – 1. organizačné obdobie, šk. č. 92. Zápis z 9. zasadnutia Vedeckého kolégia histórie ČSAV, ktoré bolo spoločné s Vedeckým kolégiom histórie SAV, 26. 11. 1964.

³⁶ A SAV, f. Riadiace orgány Slovenskej akadémie vied I (ďalej RO SAV I), šk. č. 261. Zápis z 20. zasadnutia prezídia ČSAV, 9. 12. 1964.

³⁷ A SAV, f. RO SAV I, šk. č. 261. Zápis z 21. zasadnutia prezídia ČSAV, 23. 12. 1964.

³⁸ JIROUŠEK, Bohumil. *Josef Macek. Mezi historií a politikou*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 61 – 68.

³⁹ A SAV, f. RO SAV I, šk. č. 261. Návrh na zriadenie československo-talianskej komisie historikov.

⁴⁰ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Správa o rozhovore A. Šnejdárka s chargé d'affaires Talianska 6. 8. 1964.

v Prahe v septembri 1965. Na oficiálnom otvorení sa zúčastnili predstavitelia ministerstva zahraničných vecí, talianskeho veľvyslanectva i ČSAV a otvárací prejav mal predseda československej sekcie Josef Macek. Na pracovnom rokovaní sa hovorilo o možnostiach spolupráce v oblasti histórie a archívniectva, pričom konkrétne otázky sa mali riešiť na nasledujúcom zasadnutí.⁴¹ To sa uskutočnilo v marci nasledujúceho roku, tentoraz v Ríme. Okrem návštev viacerých rímskych archívov a výmeny informácií o vývoji historiografie v oboch krajinách sa účastníci zaoberali otázkami spolupráce historikov, katedier histórie a historických pracovísk. Špecifikovali sa konkrétne oblasti spolupráce. Z hľadiska historických tém malo ísť o obdobie renesancie (taliansky vplyv v českých krajinách), boj národov rakúsko-uhorskej monarchie proti útlaku, československo-talianske vzťahy počas prvej svetovej vojny a po nej až do nástupu fašizmu v Taliansku. Zlepšiť sa mala situácia v udeľovaní štipendií vedeckým pracovníkom. Komisia mala usporadúvať vedecké zasadnutia a materiály z nich sa mali následne publikovať.⁴²

Na zasadnutí sa komisia zaoberala možnosťou vyriešenia dlhotrvajúceho problému tzv. toskánskeho archívu, ktorý bol obzvlášť dôležitý pre talianskych historikov. Išlo o rodinný archív toskánskych veľkovojevodov habsbursko-lotrinskej sekundogenitúry. Vznikal vo Florencii, v druhej polovici 19. storočia však bol presťahovaný do Rakúska a v čase zániku monarchie sa nachádzal na území Česka. Po druhej svetovej vojne bol súčasťou fondov Štátneho ústredného archívu v Prahe.⁴³ Československá časť podporila myšlienku, aby sa dokumenty z archívu, týkajúce sa bezprostredne Toskánska, zapožičali Taliansku, konkrétne Štátnemu archívu vo Florencii. Následne by sa materiály využili na prípravu výstavy, ktorá mala demonštrovať československo-talianske priateľstvo, čo mohlo Československo propagačne využiť. Toto riešenie, ktoré Taliani privítali, by malo aj ďalšie pozitíva pre Československo. Taliansko by sa vzdalo právnych nárokov na archív, ktorého vlastníkom by zostala ČSSR. Umiestnením vo Florencii (a nie v Ríme) by sa vzhľadom na prevahu komunistov v regionálnych orgánoch zaistilo, že k archívu budú mať dobrý prístup aj marxistickí bádatelia. Okrem toho sa otvorila možnosť, aby Československo recipročne žiadalo dokumenty z talianskych archívov.⁴⁴

Po vyslovení tohto návrhu Taliansko očakávalo, že v krátkom čase dôjde aj k jeho naplneniu, čo dávalo aj najavo. V júni 1966 sa talianske veľvyslanectvo vo veci obrátilo nótou na MZV v Prahe.⁴⁵ Československá strana však zaujala v komunikácii s Talianmi vyčkávacie stanovisko. Situáciu skomplikovalo posudzovanie veci v štátnych a straníckych orgánoch v Prahe, a hoci napokon zapožičanie archívnych materiálov dostalo zelenú, otáľalo sa s ním z dôvodu čakania na vhodnú príležitosť, kedy

⁴¹ Z. Š. [ŠAMBERGER, Zdeněk]. Zasedání československo-italské komise historiků. In *Archivní časopis*, 1965, roč. 15, č. 4, s. 249.

⁴² Z. Š. [ŠAMBERGER, Zdeněk]. II. zasedání československo-italské komise historiků v Římě. In *Archivní časopis*, 1966, roč. 16, č. 2, s. 108 – 109; A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Správa o 2. zasadnutí zmiešanej komisie historikov ČSSR – Taliansko v Ríme 15. – 20. 3. 1966.

⁴³ MRÁZKOVÁ, Ludmila. Písemnosti toskánských zastupitelských úřadů v rodném archivu toskánských Habsburků. In *Archivní časopis*, 1965, roč. 15, č. 1, s. 36.

⁴⁴ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Správa o 2. zasadnutí zmiešanej komisie historikov ČSSR – Taliansko v Ríme 15. – 20. 3. 1966.

⁴⁵ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Nóta talianskeho veľvyslanectva v Prahe MZV, 30. 6. 1966.

tento „akt dobrej vôle“ politicky výhodne realizovať.⁴⁶ Padla tak pôvodná predstava, že by Taliani použili dokumenty pri príprave výstavy vo Florencii, naplánovanej na rok 1967. Prvý predpokladaný väčší výsledok činnosti československo-talianskej komisie historikov sa tak nezrealizoval. Vývoj mal za následok aj zmrazenie činnosti komisie.

Rok 1968 a jeho dôsledky

V takejto situácii sa nachádzali československo-talianske vzťahy v predvečer reformného pohybu, ktorý priniesol rok 1968 a bol spojený s pokusom o „socializmus s ľudskou tvárou“. Počas neho sa ukazovalo, že československo-talianske vzťahy môžu mať vo všetkých oblastiach dobrú perspektívu. V uplynulých rokoch sa objavil posun v dvoch hlavných problémoch, ktoré na ne dovtedy vrhali tieň. V roku 1966 sa medzištátnou dohodou vyriešila otázka náhrady za znárodnený taliansky majetok v ČSSR. Druhým problémom bolo vysielanie *Oggi in Italia*, ktoré aj Československo vnímalo čoraz viac ako príťaž pre rozvoj vzťahov s Talianskom. Napokon sa v júni 1967 vysielanie z československého územia zastavilo.⁴⁷

Rozviazané ruky dávali československému veľvyslanectvu v Ríme v roku 1968 možnosť slobodnejšie a menej ideologicky zošnurovane plánovať rozšírenie československo-talianskych vzťahov aj v kultúrnej oblasti, vrátane tém súvisiacich s históriou. Vo svojej správe do Prahy v máji 1968 veľvyslanec Vladimír Ludvík označil historiografiu za jeden z najdôležitejších momentov, ktoré dokážu pozitívne vplývať na rozvoj kultúrnych vzťahov. Za zásadný bod, ku ktorému malo smerovať úsilie v tomto roku, sa považovalo päťdesiate výročie vzniku Československa v októbri 1968. Spoločenské zmeny posledného obdobia umožnili priznať pripomenutiu tejto udalosti na talianskej pôde plnú vážnosť a vyzdvihnúť predtým potláčané momenty spoločné pre dejiny oboch krajín. Tými bolo vytvorenie československých légii v Taliansku, podiel talianskej diplomacie na vzniku štátu, no aj pôsobenie Tomáša G. Masaryka a Milana R. Štefánika v Taliansku.⁴⁸

Obrátiť veľkú pozornosť na prezentáciu tohto výročia malo aj svoje pragmatické dôvody. Išlo o témy, ktoré v talianskej spoločnosti i vo vedeckej sfére rezonovali. Na veľvyslanectve v Ríme otvorene priznávali, že predovšetkým u talianskej inteligencie bol v dôsledku vývoja po februári 1948 vzťah k Československu založený na vzťahu k prvej republike. Snahou preto bolo posilniť myšlienku, že štát, ktorý vznikol v roku 1918, „*má úplne logické pokračovanie v československej socialistickej republike*“.⁴⁹ Predpoklady na to boli v tomto období, keď štát prechádzal nádejnou transformáciou vyvolávajúcou v Taliansku záujem nielen v ľavicových kruhoch, dobré. Konkrétne plány, ako využiť výročie vzniku ČSR, počítali s usporiadaním sympózia a z tematického hľadiska sa orientovali na vznik a vývoj štátu, pričom osobitná

⁴⁶ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1965 - 1968, šk. č. 2. Záznam o porade, 24. 3. 1967.

⁴⁷ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1965 - 1969, šk. č. 1. Vývoj, súčasný stav a perspektívy československo-talianskych stykov, 1969.

⁴⁸ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1965 - 1968, šk. č. 2. Kultúrna správa - Aktuálne aspekty historiografie v našich súčasných vzťahoch, 8. 5. 1968.

⁴⁹ A MZV ČR, f. TO - O Itálie 1965 - 1968, šk. č. 2. Kultúrna správa - Aktuálne aspekty historiografie v našich súčasných vzťahoch, 8. 5. 1968.

pozornosť sa mala venovať Slovensku, ktorého premeny imponovali „pokrokovým silám“ na Sicílii či Sardínii. Výročie sa malo stať príležitosťou pre obnovu činnosti československo-talianskej komisie historikov a vyriešenie odkladaného odovzdania dokumentov tzv. toskánskeho archívu Taliansku.⁵⁰ To sa napokon nepodarilo a k stagnácii komisie ešte výrazne prispela aj smrť predsedu jej talianskej sekcie Maria Toscana v septembri 1968. Na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov zostávala otázka obnovenia komisie ešte otvorená (napríklad ešte v marci 1970 HÚ SAV za jedného z jej členov okrem dovtedajšieho Ludovíta Holotíka navrhol Richarda Marsinu).⁵¹ K aktivizácii komisie však neprišlo. Nezrealizoval sa ani pôvodný zámer s tzv. toskánskym archívom, ktorý tak trvale zostal v Československu.

V roku 1968 nastal výrazný pokrok aj v otázke kultúrnej dohody. Kým ešte na jeseň 1967 deklarovali na pražskom ministerstve zahraničných vecí nezáujem o dohodu,⁵² na jar nasledujúceho roku už bola situácia úplne iná. Po súhlasnom prerokovaní otázky na ministerstve kultúry a informácií v máji 1968 sa začali v Prahe počítať práce na dohode – stanovenie jej náplne a príprava textu.⁵³ Talianske ministerstvo zahraničných vecí zaujalo k otázke uzavretia dohody pozitívne stanovisko a označovalo ho za súčasť normalizácie vzájomných vzťahov.⁵⁴

Kultúra bola sférou československo-talianskych vzťahov, v ktorej sa – napriek absencii kultúrnej dohody – vnútropolitický vývoj po januári 1968 prejavil najpozitívnejšie. Výsledky bolo vidieť rýchlo a prejavili sa vzrastom aktivít v rôznych kultúrnych oblastiach.⁵⁵ Okupácia Československa vojskami štátov Varšavskej zmluvy v auguste 1968 tento vývoj negatívne ovplyvnila.⁵⁶ V Taliansku vyvolal vojenský zákrok pobúrenie v celej šírke politického spektra. V čase nastupujúcej normalizácie bola v talianskom politickom postoji voči Československu prítomná obava z neistého ďalšieho vývoja a otázka, či a do akej miery dokážu československé orgány vystupovať ako reprezentanti suverénneho štátu. To sa prejavilo v opatrnosti a zbrzdilo rozvoj vzájomných vzťahov, vrátane plánovaných kultúrnych a vedeckých podujatí. Časť z nich sa nemohla uskutočniť, časť len v obmedzenej podobe. Aj predstavy, ako využiť vo veľkej mierke päťdesiate výročie vzniku Československa, museli byť redukované. Akciami, ktoré sa uskutočnili, sa však – podľa veľvyslanca v Ríme – predsa výročie dôstojne pripomenulo a zároveň sa podarilo „predstaviť súčasnú čs. kultúru v priamej kontinuite pokrokovej predvojnovj čs. kultúry, t. j. súčas-

⁵⁰ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1965 – 1968, šk. č. 2. Kultúrna správa – Aktuálne aspekty historiografie v našich súčasných vzťahoch, 8. 5. 1968.

⁵¹ A SAV, f. Vedecké kolégiá – 2. organizačné obdobie, šk. č. 209. List HÚ SAV Vedeckému kolégiu histórie SAV, 10. 3. 1970.

⁵² A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1965 – 1969, šk. č. 1. Zhodnotenie vývoja československo-talianskych vzťahov a ich ďalšie perspektívy, 1967.

⁵³ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1965 – 1969, šk. č. 2. Inštruktážny list, 24. 5. 1968.

⁵⁴ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1965 – 1969, šk. č. 1. Záznam o rokovani s J. Rabasom, 2. 7. 1968.

⁵⁵ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1965 – 1969, šk. č. 5. Správa o činnosti a plnení plánu práce ZÚ Rím v 1. polroku 1968, 11. 7. 1968.

⁵⁶ O slovensko-talianskych (československo-talianskych) vzťahoch po roku 1968 pozri JAŠEK, Peter. Slovak-Italian relations 1968 – 1989. An outline of the problem. In *Slovak Studies*, 2021, roč. 7, č. 1 – 2, s. 128 – 144.

nú ČSSR ako logické vyústenie medzivojnových kultúrnych a politických snáh našich národov.⁵⁷

Zdržanlivosť na talianskej strane spôsobená okupáciou mala za následok aj spomalenie sľubne rozbehnutého procesu uzavretia kultúrnej dohody. Okrem diania v Československu ho oddialili aj vnútropolitické problémy v Taliansku spojené s vládnuou krízou na jeseň 1968. Komunikácia sa tak zintenzívnila až v nasledujúcom roku. Pri tvorbe textu kultúrnej dohody sa počítalo, že jej dôležitou súčasťou bude spolupráca vo vedeckej oblasti a v rámci toho v histórii. Na rokovaní kultúrneho radcu veľvyslanectva v Ríme Jiřího Pelikána v januári 1969 na talianskom MZV mu radca Giulio Bilancioni prezentoval svoju predstavu, že by sa dôraz mohol položiť na výmenu univerzitných profesorov a študentov a na spoločné vedecké semináre alebo výskumné práce v oblasti histórie a ďalších spoločenských vied (napríklad sociológia), ktoré nemajú vyslovene politický charakter.⁵⁸

Po uskutočnení rokovaní a schválení textu na oboch stranách bola dohoda napokon parafovaná v Prahe 30. mája 1969. Veľvyslanectvo v Ríme to uvítalo ako vytvorenie podmienok na „prekonanie terajšej živelnosti“ a prechod k systematickej spolupráci.⁵⁹ Ďalším krokom bolo pristúpiť k podpísaniu dohody. Československá strana sa usilovala, aby k tomu prišlo urýchlene (na jeseň 1969) a ešte v nasledujúcom roku sa dohoda mohla realizovať na základe vykonávacieho plánu.⁶⁰ K podpisu dohody však neprišlo ani v roku 1969 ani v roku 1970, keďže talianska strana tento akt dlhodobo odkladala. Z pohľadu československej zahraničnej politiky tým talianska vláda „*demonštrovala podporu pravicovo orientovaným kruhom čs. inteligencie a poaugustovej emigrácie*“.⁶¹

Nakoniec bola kultúrna dohoda medzi československou a talianskou vládou podpísaná v Prahe až 18. mája 1971. Platnosť nadobudla 27. decembra 1971. V dohode bolo vyslovené pranie vlád uľahčiť a rozvíjať vzájomnú spoluprácu a výmenu okrem iného v oblasti vedy. Otázka vedeckých vzťahov mala v dohode významné miesto. Strany sa zaviazali rozvíjať spoluprácu a umožňovať uzavieranie priamych dohôd medzi vysokými školami, výskumnými a vedeckými inštitúciami oboch krajín, a preto podporovať výmenu výskumných pracovníkov a ďalších osobností z vedeckej oblasti, pozvaných do druhej krajiny na štúdium alebo na zdokonalenie a na prednášky v ich odbore, ako aj uskutočňovanie spoločných štúdií, umožňovať na základe vzájomnosti prístup do kultúrnych a vedeckých inštitúcií, knižníc, archívov a múzeí, podporovať účasť vedcov a odborníkov na kongresoch či zasadaniach na svojom území. Zmluvné strany sa dohodli aj napomáhať v rámci možností výmenu vedeckej literatúry a podporovať prekladanie a vydávanie najvýznamnejších diel autorov druhej krajiny v oblasti vedy. V dohode bola upravená aj spolupráca v ob-

⁵⁷ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1965 - 1969, šk. č. 5. Správa o činnosti ZÚ Rím a plnení plánu práce v 2. polroku 1968, 8. 1. 1969.

⁵⁸ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1965 - 1969, šk. č. 2. Záznam o rozhovore J. Pelikána s pracovníkmi talianskeho MZV, 20. 1. 1969.

⁵⁹ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1965 - 1969, šk. č. 4. Správa ZÚ Rím o kultúrnych a školských stykoch za 1. polrok 1969.

⁶⁰ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1965 - 1969, šk. č. 5. Hodnotenie činnosti ZÚ Rím za 1. polrok 1969, 18. 7. 1969.

⁶¹ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1970 - 1974, šk. č. 2. Hodnotenie činnosti ZÚ Rím za 1. polrok 1971, 20. 7. 1971.

lasti archívniectva.⁶² Konkrétne napĺňanie dohody bolo následne od roku 1973 špecifikované v trojročných programoch. Tie upravovali aj spoluprácu archívov, cesty archívárov či sprístupňovanie dokumentov tzv. toskánskeho archívu talianskym odborníkom.⁶³ Na základe dohody sa v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch mohli realizovať odborné cesty slovenských i českých archívárov do talianskych archívov.⁶⁴

Koncom šesťdesiatych rokov, v období tvorby kultúrnej dohody, sa začali do predia dostávať aj úvahy o možnom zriadení československého kultúrneho strediska v Ríme. Vo svojej inštruktáži zastupiteľskému úradu v Ríme z mája 1968 pražské ministerstvo zahraničných vecí – v zhode s ministerstvom kultúry a informácií – takýto návrh zavrhol ako nereálny z hľadiska financií, náplne činnosti či miesta.⁶⁵ Veľvyslanectvo sa k myšlienke vrátilo v súvislosti s parafovaním kultúrnej dohody v roku 1969 a chystaným sťahovaním svojho úradu do novej priestrannej stavby, v dôsledku čoho by sa uvoľnili dovtedajšie priestory. Apelovalo na pražské ústredie, aby návrh, napriek finančnej situácii a s ňou spojenými obmedzeniami, seriózne posúdilo. Argumentovalo potrebou využiť priaznivé podmienky, ktoré dlhodobo v Taliansku v kultúrno-propagačnej oblasti existovali.⁶⁶ Jednou z inšpirácií pre československý zastupiteľský úrad bol aktuálny vývoj v taliansko-rumunských vzťahoch, keď na základe podpísanej kultúrnej dohody vzniklo talianske kultúrne stredisko v Bukurešti, ako aj rumunské v Ríme, ktoré dostalo k dispozícii budovu niekdajšej Rumunskej akadémie, ktorá prestala s činnosťou po druhej svetovej vojne.⁶⁷

Na základe podnetu z rímskeho zastupiteľského úradu sa pražské MZV začalo vecou opäť zaoberať. V priebehu leta 1969 sa k myšlienke pozitívne postavili slovenské i české ministerstvo kultúry. Obzvlášť to slovenské otázku podporilo celkom jednoznačne. „*Taliansko zaraďujeme k tým štátom Európy, kde máme prednostný záujem na uplatňovaní slovenskej kultúry. Taliansko aj v minulosti, aj dnes patrí k tým krajinám, kde sú naše kultúrne styky intenzívne.*“ Ministerstvo vyjadrilo aj svoju ochotu podieľať sa na činnosti tejto inštitúcie a navrhlo, aby sa jej riaditeľom stal Slovák (riaditeľom obdobného pracoviska v Paríži zas Čech), čo odôvodnilo tým, že „*slovenská kultúra vo vzťahu k Taliansku má už aj dávnejšiu tradíciu a že aj teraz je export slovenskej kultúry najsilnejší v Taliansku v relácii s ostatnými kapitalistickými štátmi*“.⁶⁸

Už v júli 1969 však ministerstvo zahraničia upozornilo veľvyslanectvo na viaceré problémy, kvôli ktorým nevyslovilo jednoznačné stanovisko. Súviseli jednak

⁶² Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 84/1973 Zb. z 22. 5. 1973 o Kultúrnej dohode medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Talianskej republiky.

⁶³ Slovenský národný archív, Bratislava, f. Ministerstva vnútra Slovenskej socialistickej republiky (1961) 1969 – 1992, Archívna správa Ministerstva vnútra Slovenskej socialistickej republiky, šk. č. 64. Program kultúrnych, školských, vedeckých a zdravotníckych výmen medzi vládou ČSSR a vládou Talianskej republiky na roky 1988, 1989, 1990.

⁶⁴ PETRANSKÝ, Ivan A. Cesty slovenských historikov a archívárov do Talianska v období komunistického režimu. In *Historický zborník*, 2023, roč. 33, č. 1, s. 69 – 79.

⁶⁵ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1965 – 1969, šk. č. 2. Inštruktážny list, 24. 5. 1968.

⁶⁶ A MZV ČR, f. TO – T Itálie 1965 – 1969, šk. č. 4. Správa ZÚ Rím o kultúrnych a školských stykoch za 1. polrok 1969.

⁶⁷ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1969 – 1974, šk. č. 2. List veľvyslanectva v Ríme MZV, 18. 6. 1969.

⁶⁸ A MZV ČR, f. TO – O Itálie 1969 – 1974, šk. č. 2. List MK SSR MZV, 8. 8. 1969.

s priestorovými otázkami, keďže dovtedajšej budovy ambasády sa chcelo Československo zbaviť. Ďalší problém bol finančný a personálny a v neposlednom rade vyvstávala otázka, čo by za povolenie kultúrneho strediska v Ríme požadovali Taliani.⁶⁹ V tomto čase, v súvislosti s negatívnym postojom Talianska k širšiemu rozvíjaniu vzťahov s Československom, bolo vybudovanie takejto kultúrnej inštitúcie v Taliansku nerealizovateľné. Na ministerstve zahraničných vecí v januári 1970 konštatovali, že vytvorenie kultúrneho strediska v Ríme je za danej situácie nereálne a vyvíjať v tomto smere ďalšie úsilie by ťažko mohlo v dohľadnom čase priniesť pozitívne výsledky.⁷⁰ Tento projekt sa nerealizoval a nebol v nasledujúcich rokoch ani prioritou v československých aktivitách voči Taliansku.

Kým diplomatické vzťahy boli na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov negatívne ovplyvnené spornými politickými otázkami, na vzťahy medzi vedeckými inštitúciami mali tieto problémy menší dopad. Mohla sa tak úspešne rozvinúť myšlienka uzavrieť dohodu, na základe ktorej by sa vytvorili vedeckým pracovníkom Československej akadémie vied a Slovenskej akadémie vied priaznivé podmienky na výskum a vedecké vystúpenia v Taliansku. Partnerom v Taliansku sa stala Národná vedecká rada (Consiglio Nazionale delle Ricerche), štátna vedecká ustanovizeň. Úvaha vytvoriť dohodu zakotvenú spoluprácu medzi ČSAV a CNR sa začala formovať v roku 1969. Rokovania vyústili do podpisu dohody o vedeckej spolupráci medzi ČSAV a CNR 6. júla 1972. ňou sa obe strany zaviazali podporovať výmenu vedcov medzi ústavmi a inštitúciami im patriacimi alebo nimi financovanými. Malo ísť každoročne o dvadsať vedcov na obdobie jedného až troch týždňov, ktorí sa mali zúčastniť na medzinárodných konferenciách alebo prednášať a zoznámiť sa s činnosťou vedeckých ústavov. Okrem toho si strany mali každý rok vymeniť vedcov na dlhšie pobyty (minimálne jeden mesiac), a to celkovo na dvadsaťštyri mesiacov. Podľa dohody sa mohli ďalej dohodnúť aj na organizovaní konferencií, sympózií a seminárov s témami spoločného záujmu a zaviazali sa podporovať výmenu publikácií a dokumentácie, ako aj informácií o vedeckých podujatiach. Prezídium ČSAV dohodu, ktorá nadobudla platnosť 1. júla 1972, schválilo na zasadnutí v septembri 1972.⁷¹ Spolupráca medzi týmito dvomi inštitúciami trvala až do zániku ČSAV v roku 1992 (potom pokračovala osobitne medzi CNR a slovenskou, respektíve českou akadémiou), pričom pôvodná dohoda z roku 1972 bola v priebehu tohto času nahrádzaná novými dohodami reflektujúcimi aktuálny stav a potreby. Dohoda vytvárala možnosti aj pre historikov z Československej a Slovenskej akadémie vied realizovať výskumné cesty do Talianska.⁷²

Sedemdesiate a osemdesiate roky

Československá diplomacia vyvíjala v prvej polovici sedemdesiatych rokov veľké úsilie odstrániť vo vzťahoch s Talianskom škody spôsobené vývojom po auguste 1968. Nebolo to bez úspechu. Úlohu v zmierňovaní talianskych postojov voči nor-

⁶⁹ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1965 - 1969, šk. č. 5. Hodnotenie činnosti ZÚ Rím za 1. polrok 1969, 18. 7. 1969.

⁷⁰ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1970 - 1974, šk. č. 2. Hodnotenie činnosti ZÚ Rím za 2. polrok 1969, 14. 1. 1970.

⁷¹ A SAV, f. RO SAV I, šk. č. 305. Zápis z 36. zasadnutia prezídia ČSAV, 6. 9. 1972.

⁷² PETRANSKÝ, *Cesty slovenských historikov a archivárov*, s. 56 - 68.

malizačnému československému režimu zohrávalo celkové medzinárodné uvoľnenie a zlepšovanie vzťahov Talianska s krajinami komunistického bloku. Hoci odstup v politických vzťahoch pretrvával a k istému oživeniu prišlo až v osemdesiatych rokoch, československo-talianske kontakty v oblasti kultúry sa priebežne viditeľne rozvíjali. V januári 1975 mohlo federálne ministerstvo zahraničných vecí skonštatovať, že „*pokiaľ ide o súčasnú intenzitu kultúrnych stykov, je Taliansko v posledných rokoch na prvom mieste v počte čs. stykových akcií so západnými kapitalistickými krajinami*“.⁷³

V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch mala relatívne široký rozsah a rôznorodosť vzájomná prezentácia umenia (filmy, hudba, divadlo, literatúra, výtvarné umenie). Spolupráca prebiehala v oblasti školstva. Uskutočňovali sa výmeny štipendistov v humanitných, prírodovedných aj technických študijných odboroch. Československo venovalo pozornosť lektorátom češtiny i slovenčiny na talianskych univerzitách. Lektorát slovenčiny existoval v povojnovom období len na Univerzite v Padove a československý režim naň nemal vplyv napriek tomu, že sa pokúšal ho využiť na prienik svojej propagandy. Vznikol z podnetu slavistu Artura Croniu a po ňom ho plne viedol slovenský exilový historik Milan S. Ďurica. Obaja boli striktní odporcovia komunistického režimu v Československu.

Kultúrna výmena sa diala bez toho, že by bol oficiálne zriadený v Taliansku či v Československu kultúrny inštitút druhej krajiny (takéto právo nezaručovala ani kultúrna dohoda). Pokiaľ ide o aktivity talianskeho veľvyslanectva v Československu, v sedemdesiatych rokoch sa intenzívne rozvíjali. Hoci Ústav talianskej kultúry v Prahe zanikol v roku 1950 a následne oficiálne pôsobilo už len kultúrne oddelenie zastupiteľského úradu, realizovalo Taliansko čoraz viac kultúrnych akcií aj pod hlavičkou „Ústavu talianskej kultúry“, „Talianskeho domu“ či „Talianskej knižnice“ (koncerty, výstavy, premietanie filmov, prednášky, požičiavanie kníh i kurzy taliančiny). Využívali na to samostatnú budovu v talianskom vlastníctve, v ktorej Ústav talianskej kultúry sídlil do svojho zániku v roku 1950.⁷⁴ Aktivity vyvolávali čoraz väčšiu nevoľu československých orgánov, ktoré v nich videli prekročenie bežného rámca činnosti kultúrneho oddelenia zastupiteľského úradu a od konca sedemdesiatych rokov podnikali aktívne kroky na ich minimalizáciu. Rokovania medzi Československom a Talianskom o recipročnom zriadení kultúrnych stredísk sa uskutočnili koncom osemdesiatych rokov.⁷⁵ Do pádu komunistického režimu v ČSSR sa však neuzavreli.

Československo malo oproti Taliansku z hľadiska vzájomnej kultúrnej výmeny prevahu. Pri svojej prezentácii sa mohlo naďalej spoliehať na pomoc zabehnutej Talianskej spoločnosti pre kultúrne vzťahy s Československom, hoci išlo o organizáciu úzko napojenú na talianskych komunistov, s ktorými malo normalizačné Československo kvôli udalostiam z augusta 1968 problematické vzťahy (vedenie Talianskej komunistickej strany zostalo trvalým kritikom okupácie Československa,

⁷³ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 1. Zameranie a hlavné úlohy československej zahraničnej politiky voči Taliansku, 3. 1. 1975.

⁷⁴ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 1. Záznam o činnosti Ústavu talianskej kultúry v Prahe, 1978.

⁷⁵ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1980 - 1989, šk. č. 1. Zameranie a hlavné úlohy čs. zahraničnej politiky voči Talianskej republike a Republike Malta, október 1989.

čo sa prejavilo vo vývoji vzťahov talianskych komunistov s partnerskými stranami v Československu i v Sovietskom zväze).⁷⁶

Napriek týmto komplikáciám si zastupiteľský úrad v Ríme udržal vplyv na činnosť stykovej spoločnosti a usmerňoval ju v prospech politických záujmov ČSSR. Pri neexistencii československého kultúrneho strediska bola aktivita stykovej spoločnosti na území Talianska nenahraditeľná. S veľvyslanectvom spolupracovala pri organizovaní širokej škály podujatí, ako boli besedy, výstavy, filmové predstavenia, angažovala sa pri distribúcii propagačných materiálov.⁷⁷ Pokiaľ ide o historické témy, v programe spoločnosti naďalej zaujímali popredné miesto podujatia vyzdvihujúce revolučné tradície týkajúce sa odboja počas druhej svetovej vojny a nacistických represálií, no aj najnovších dejín „budovania socializmu“ v Československu.⁷⁸

Československé aktivity v Taliansku sa často viazali na aktuálne výročia, ktorých pripomínanie malo nielen historickú rovinu, ale zvyčajne slúžili ako nástroj politickej propagandy pri prezentácii komunistických myšlienok a úspechov socialistickej štátu. Realizovalo sa to kultúrnymi podujatiami (koncerty, výstavy, filmové predstavenia) i odbornými akciami (prednášky, sympóziá). Pokiaľ ide o sedemdesiate roky, prvým takýmto dôležitým výročím bolo 25. výročie „oslobodenia ČSSR Sovietskou armádou“ pripadajúce na rok 1970.⁷⁹ V nasledujúcom roku podobnú úlohu splnilo 50. výročie založenia Komunistickej strany Československa, keď sa rozličné kultúrne akcie konali takmer vo všetkých talianskych regiónoch. Ich súčasťou boli putovné výstavy o dejinách KSČ.⁸⁰ Pri tejto príležitosti sa pôvodne plánovala na Sardínii aj výstava o Slovensku. Tá sa napokon odsunula a uskutočnila sa pod názvom *Slovensko včera a dnes* s dobrou odozvou v Cagliari v roku 1972. V tom istom roku sa v Taliansku konali aj akcie k 30. výročiu vypálenia Lidíc.⁸¹ V roku 1974 sa pri príležitosti 30. výročia SNP uskutočnilo taliansko-československé stretnutie. Zastupiteľský úrad v Ríme, ktorý ho spolu so stykovou spoločnosťou zorganizoval, ho označil za svoju najdôležitejšiu politickú akciu v poslednom období.⁸² V tomto roku pri rovnakej príležitosti vyšla v Taliansku kniha venovaná povstaniu.⁸³ Jej autor, Primo de Lazzari, komunistický funkcionár a predstaviteľ Talianskej spoločnosti pre kultúrne vzťahy s Československu, ju napísal spôsobom korešpondujúcim s československým režimistickým pohľadom na túto historickú udalosť a v normalizačných kruhoch na Slovensku bola prijatá pozitívne.⁸⁴ V roku 1975 venoval zastupiteľský úrad veľkú pozornosť 30. výročiu „oslobodenia Československa“ a dbal

⁷⁶ Bližšie pozri KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Talianski komunisti a Československo v období rokov 1968 - 1975 v medzinárodnopolitickom kontexte. In *Pamäť národa*, 2018, roč. 14, č. 2, s. 3 - 26.

⁷⁷ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 1. List veľvyslanectva ČSSR v Ríme MZV, 31. 10. 1977.

⁷⁸ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 3. Kultúrna správa č. 12, 1. 6. 1976; Kultúrna správa č. 4, 31. 5. 1977.

⁷⁹ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1970 - 1974, šk. č. 2. Hodnotenie činnosti ZÚ Rím za 1. polrok 1970, 22. 7. 1970.

⁸⁰ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1970 - 1974, šk. č. 2. Hodnotenie plnenia plánu ZÚ Rím za 1. polrok 1971, 1. 7. 1971.

⁸¹ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1970 - 1974, šk. č. 3. Hodnotenie plnenia plánu ZÚ Rím za 1. polrok 1972, 4. 7. 1972.

⁸² A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1970 - 1974, šk. č. 3. Plnenie plánu práce ZÚ Rím v 2. polroku 1974, 16. 12. 1974.

⁸³ DE LAZZARI, Primo. *L'insurrezione nazionale slovacca* (1944). Roma : S.E.T.I., 1974.

⁸⁴ KATREBOVÁ BLEHOVÁ, *Talianski komunisti a Československo*, s. 23.

na to, aby všetky kultúrno-politické akcie vyznievali ako súčasť jeho osláv.⁸⁵ Okrem spomienkových akcií na rôznych miestach, recepcie či slávnostného večera sa konali filmové večery či viaceré výstavy (k udalostiam roku 1945 či výstava slovenskej grafiky k tomuto výročiu).⁸⁶ Na rok 1978 zas veľvyslanectvo naplánovalo podujatia k 30. výročiu „Vítazného februára“. Zároveň však muselo celý rok registrovať to, čo označilo ako „veľmi širokú protičeskoslovenskú a protisovietskú kampaň“, a to pri príležitosti inej spomienky – desiateho výročia udalostí augusta 1968.⁸⁷

V osemdesiatych rokoch bolo kľúčovým historickým výročím, na ktoré sa koncentrovalo československé úsilie v Taliansku, 40. výročie konca druhej svetovej vojny. Aj pri organizovaní podujatí pri príležitosti tohto okrúhleho výročia v roku 1985 zohrávala spoločnosť pre kultúrne vzťahy s Československom, ktorá v tom čase disponovala okrem sídla v Ríme dvanástimi pobočkami v rôznych mestách, nezástupiteľnú úlohu. Medzi zorganizované podujatia patrilo vo februári 1985 slávnostný večer pri príležitosti návštevy delegácie Československého zväzu protifašistických bojovníkov, počas ktorého sa premietal český armádny dokumentárny film scenáristu a režiséra Josefa Harvana *Odkaz boje* z roku 1977.⁸⁸ Išlo, paradoxne, o historický film, ktorý sa v Československu ani v iných východných štátoch nemohol premietiť, keďže v ňom autor venoval veľkú pozornosť aj západnému odboju. Mohol tak byť prezentovaný len na propagáciu Československej ľudovej armády v „kapitalistických štátoch“.⁸⁹ Československý zastupiteľský úrad si jeho uvedenie v Ríme pochvaľoval, keďže „svojím obsahovým zameraním i vysokou dokumentárnou úrovňou bol dôstojnou spomienkou na udalosti pred viac než 40 rokmi, ale i varovaním do budúcnosti“. Ďalšou z aktivít bolo odovzdávanie pamätných medailí k 40. výročiu „oslobodenia ČSSR“ trinástim talianskym občanom. Medailu prevzala aj rodina talianskeho partizána Filippa Bonavitacolu, ktorý bol v decembri 1944 popravený Nemcami na Slovensku.⁹⁰ Rok 1988 bol spojený s ďalšími historickými výročiami. Kým výročie vpádu vojsk krajín Varšavskej zmluvy do ČSSR bolo opäť tým, ktoré muselo československé zastúpenie v Taliansku iba pretrpieť a snažiť sa eliminovať jeho negatívne dôsledky, ďalšie výročia sa snažilo rôznymi akciami využiť vo svoj prospech a patrilo medzi ne už opäť aj okrúhle výročie vzniku Československa.⁹¹

V tom čase sa existencia komunistického režimu v Československu už blížila k svojmu koncu a po spoločenských zmenách v roku 1989 sa československo-talianske vzťahy postavili na iných základoch. Následný vývoj so sebou priniesol

⁸⁵ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 3. Plán práce ZÚ Rím na 1. polrok 1975, 13. 1. 1975.

⁸⁶ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 3. Správa ZÚ Rím o plnění základných úloh za rok 1975, 25. 10. 1975.

⁸⁷ A MZV ČR, f. TO - T Itálie 1975 - 1979, šk. č. 3. Hodnotenie práce ZÚ Rím v roku 1978, 8. 12. 1978.

⁸⁸ Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, Bratislava (ďalej DA MZVEZ SR), f. Zastupiteľský úrad Československej socialistickej republiky (Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky) v Ríme (ďalej ZÚ ČSSR (ČSFR) v Ríme), šk. č. 1. K činnosti Talianskej spoločnosti pre kultúrne styky s ČSSR v jubilejnom roku osláv 40. výročia oslobodenia našej krajiny.

⁸⁹ Film „Odkaz boje“. Dostupné na internete: <<https://www.vhu.cz/exhibit/film-odkaz-boje/>> [19. 1. 2024]

⁹⁰ DA MZVEZ SR, f. ZÚ ČSSR (ČSFR) v Ríme, šk. č. 1. K činnosti Talianskej spoločnosti pre kultúrne styky s ČSSR v jubilejnom roku osláv 40. výročia oslobodenia našej krajiny.

⁹¹ DA MZVEZ SR, f. ZÚ ČSSR (ČSFR) v Ríme, šk. č. 1. Kultúrno-propagačná aktivita ZÚ v roku 1988, 3. 6. 1988.

možnosti posilnenia kultúrnych vzťahov a s tým spojené odstránenie ideologických nánosov a umelo vytváraných prekážok. Odrazilo sa to aj na všetkých aspektoch spolupráce týkajúcich sa otázok histórie.

Záver

V období rokov 1948 - 1989 prešli československo-talianske vzťahy svojim vývojom, a to isté sa dá povedať o mieste histórie v nich. Je možné v nich vidieť stabilné, no i výrazne meniace sa prvky. Počas celého tohto obdobia patrili historické témy medzi tie, ktoré sa československá komunistická moc snažila propagandisticky zúročiť vo vzťahu k talianskej verejnosti, a to prostredníctvom zastupiteľského úradu v Ríme i komunistami kontrolovanej Talianskej spoločnosti pre kultúrne vzťahy s Československom. Prejavilo sa to formou rôznych spoločenských a kultúrnych akcií - filmových prezentácií, prednášok, diskusií či výstav. Z obsahového hľadiska išlo o aktivity, v ktorých centre bolo marxistické a československy orientované zobrazenie dejín, čo ostro kontrastovalo s pohľadom, ktorý v Taliansku paralelne existoval a prezentovali ho odborníci spojení so slovenským exilom. Toto platilo počas celého skúmaného obdobia. Z hľadiska realizácie historických vedeckých aktivít v podobe vedeckého výskumu či účasti na vedeckých podujatiach možno päťdesiate roky vnímať ako veľmi chudobné obdobie. Čiastočne sa to zmenilo v šesťdesiatych rokoch a viditeľným, hoci nie dlhodobým, prejavom tejto zmeny bol vznik československo-talianskej komisie historikov. Na začiatku sedemdesiatych rokov sa potom dobudovalo zmluvné zázemie pre vedeckú výmenu aj v oblasti historickej vedy a archívnictva. Československo-talianska kultúrna dohoda z roku 1971 a dohoda o vedeckej spolupráci medzi Československou akadémiou vied a talianskou Národnou vedeckou radou z roku 1972 znamenali významný základ, na ktorom sa mohli v Taliansku v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch realizovať výskumné i prezentačné aktivity slovenských a českých vedcov, vrátane špecialistov na históriu a archívnictvo.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Pramene

- Archív Ministerstva zahraničných vecí České republiky, Praha, fond Politické zprávy Řím.
Archív Ministerstva zahraničných vecí České republiky, Praha, fond Teritoriální odbor - tajné spisy Itálie.
Archív Ministerstva zahraničných vecí České republiky, Praha, fond Teritoriální odbor - obyčejné spisy Itálie.
Archív Slovenskej akadémie vied, Bratislava, fond Riadiace orgány Slovenskej akadémie vied I.
Archív Slovenskej akadémie vied, Bratislava, fond Vedecké kolégiá - 1. organizačné obdobie.
Archív Slovenskej akadémie vied, Bratislava, fond Vedecké kolégiá - 2. organizačné obdobie.
Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, Bratislava, fond Zastupiteľský úrad Československej socialistickej republiky (Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky) v Ríme.

Slovenský národný archív, Bratislava, fond Ministerstvo vnútra Slovenskej socialistickej republiky (1961) 1969 – 1992, Archívna správa Ministerstva vnútra Slovenskej socialistickej republiky.

Zoznam bibliografických odkazov

- DE LAZZARI, Primo. *L'insurrezione nazionale slovacca (1944)*. Roma : S.E.T.I., 1974.
- HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- JÁŠEK, Peter. Slovak-Italian relations 1968 – 1989. An outline of the problem. In *Slovak Studies*, 2021, roč. 7, č. 1 – 2, s. 128 – 144.
- JIROUŠEK, Bohumil. *Josef Macek. Mezi historií a politikou*. Praha : Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Talianski komunisti a Československo v období rokov 1968 – 1975 v medzinárodnopolitickom kontexte. In *Pamäť národa*, 2018, roč. 14, č. 2, s. 3 – 26.
- MARSINA, Richard. Výskumy vo Vatikánskom archíve a pokusy o založenie Slovenského historického ústavu v Ríme do roku 1995. In DOBROTKOVÁ, Marta – KOHÚTOVÁ, Mária (eds.). *Slovensko a Svätá stolica*. Trnava : Slovenský historický ústav v Ríme; Trnavská univerzita, 2008, s. 13 – 36.
- MRÁZKOVÁ, Ludmila. Písemnosti toskánských zastupitelských úradů v rodinném archivu toskánských Habsburků. In *Archivní časopis*, 1965, roč. 15, č. 1, s. 36 – 40.
- PETRANSKÝ, Ivan A. Cesty slovenských historikov a archivárov do Talianska v období komunistického režimu. In *Historický zborník*, 2023, roč. 33, č. 1, s. 55 – 83.
- ŠPILKA, Jozef. The Slovak Question and political situation in Slovakia from the perspective of Italian diplomacy at the turn of the 1940s and 1950s. In *Slovak Studies*, 2021, roč. 7, č. 1 – 2, s. 80 – 103.
- Z. Š. [ŠAMBERGER, Zdeněk]. II. zasedání československo-italské komise historiků v Římě. In *Archivní časopis*, 1966, roč. 16, č. 2, s. 108 – 109.
- Z. Š. [ŠAMBERGER, Zdeněk]. Zasedání československo-italské komise historiků. In *Archivní časopis*, 1965, roč. 15, č. 4, s. 249.

Internetové zdroje

Film „Odkaz boje“ [on-line]. Dostupné na internete: < <https://www.vhu.cz/exhibit/film-odkaz-boje/> [19. 1. 2024]

SUMMARY

The place of history in the development of cultural relations between Czechoslovakia and Italy between 1948 and 1989

The study deals with the position of history in the development of cultural relations between Czechoslovakia and Italy between 1948 and 1989. History had a place in these relations for a number of reasons. One of them was the fact that the communist regime in Czechoslovakia exploited historical themes as part of its ideological propaganda in international relations. Another reason was that there were several similar moments in the historical development

of Italy and Czechoslovakia. The paper deals with the diverse manifestations that history left in Czechoslovak-Italian relations – in particular, the issues of historical scientific research and cooperation between professional historians. It also addresses the question of how history has been used in cultural and propaganda activities, for example in the form of exhibitions, anniversary celebrations, museum activities, films and lectures.

Relations between Czechoslovakia and Italy in 1948-1989 developed against the background of geopolitical developments in a world where the basic constant was its bipolarity, with these countries on opposite sides of the Iron Curtain. This created the basic framework for inter-state relations, but these were influenced, in addition to global developments, by specific events on the Italian and Czechoslovak political scene and, to a certain extent, by the forms of action of individual personalities representing the countries in diplomatic relations. Overall, the relations were influenced by the specificity of the Italian political situation, where the strongest and long-ruling party was Christian Democracy, but the second most popular party was the opposition Communists, enjoying support from the Soviet bloc countries, including Czechoslovakia.

Cultural relations gradually began to develop after the Second World War. However, they were negatively affected by the rapid cooling of political relations between Czechoslovakia and Italy that followed the events of 1947-1948 (the end of the presence of Italian communists in the government, the coup d'état in Czechoslovakia). They began to intensify again to some extent in the second half of the 1950s, including in the field of science. In terms of relations in the humanities and especially in the field of history and the presentation of the results of historical research in Italy, this period saw occasional trips by Czechoslovak experts to scientific congresses and conferences.

The calming and upsurge in mutual relations in the 1960s, which was in line with the gradual overall change in the approach of Italian diplomacy towards states under Soviet influence, was also reflected in cultural exchanges and affected the field of history. Events such as exhibitions, film screenings, lectures, and talks were organized all over Italy, in which history had an irreplaceable place. An important event in the building of Czechoslovak-Italian relations in the field of historical science in the 1960s was the creation of the Czechoslovak-Italian Commission of Historians, which, however, disappeared after a few years of existence.

Czechoslovak activities in Italy in the 1970s and 1980s were often tied to historical anniversaries, the commemoration of which not only had a historical dimension, but also usually served as a political propaganda tool in presenting communist ideas and the achievements of the socialist state. The Czechoslovak-Italian cultural agreement (1971) and the agreement on scientific cooperation between the Czechoslovak Academy of Sciences and the Italian National Research Council (Consiglio Nazionale delle Ricerche) from 1972 were of great importance for historical scientific activities in this period. They created an important basis on which the research and presentation activities of Slovak and Czech scholars, including specialists in history and archives, could be carried out in Italy in the 1970s and 1980s. These agreements also enabled Slovak and Czech archivists and historians to penetrate the Italian professional environment largely than before.

After the changes in the political system in 1989, Czechoslovak-Italian relations were built on different foundations. Subsequent developments brought with them opportunities to strengthen cultural relations and the associated removal of ideological elements and artificially created obstacles. This has also been reflected in all aspects of cooperation on issues of history.

doc. Mgr. Ivan A. Petranský, PhD.
Slovenský historický ústav v Ríme
SK-851 01 Bratislava; Černyševského 27
e-mail: <ivan.petransky@shur.sk>
ORCID 0000-0001-6207-0096